

FINANCIERING EN INBEDDING VAN ZELFREGIE- EN HERSTELINITIATIEVEN EEN HANDREIKING

INLEIDING

Zelfregie- en herstelinitiatieven (ZHI) voor en door mensen met een psychische kwetsbaarheid zijn niet meer weg te denken uit het palet van zorg en welzijn. De meerwaarde van ZHI wordt steeds duidelijker en beleidsmakers adviseren al jaren om hier op in te zetten. Deze handreiking is bedoeld om met name gemeenten daarbij te helpen, zodat ZHI een duurzame plek krijgen binnen de lokale of regionale zorginfrastructuur.

Inbedding van een ZHI in deze infrastructuur gaat niet vanzelf. In de praktijk zien we geregeld dat ZHI ondanks veel inspanningen niet van de grond komen en het komt ook voor dat reeds bestaande initiatieven omvallen. Dit komt onder andere doordat een gezamenlijke visie op herstel nog ontbreekt. Ook van duurzame financiering van ZHI is vaak geen sprake. In de regionale afspraken tussen gemeenten en zorgverzekeraars zou dit een plek kunnen krijgen.

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid. De handreiking ondersteunt de inbedding van ZHI in het aanbod van zorg en welzijn door begrippen te verhelderen, de rol van de gemeente in dit proces toe te lichten en financierings- en verantwoordingsmodellen aan te reiken.

LEESWIJZER

Als eerste zullen we ingaan op de achtergrond van deze initiatieven. Waar komen ze vandaan, en welke ontwikkelingen zijn er?

Vervolgens gaan wij in op doel en inhoud van een ZHI, uit welke bouwstenen bestaat het, wie komen er en wat zijn de kosten en de baten van een ZHI?

Daarna behandelen we hun positie in het stelsel van zorg en welzijn en de rol van de gemeente in de oprichting en het bestendigen van ZHI.

Als laatste geven we ter inspiratie en illustratie een aantal praktijkvoorbeelden van succesvolle inbedding en financiering van ZHI, maar ook van een ZHI dat haar deuren moest sluiten door onduidelijk beleid en gebrek aan financiering.

In de bijlage gaan wij in op het begrip ervaringsdeskundigheid. Ervaringsdeskundigen zijn onmisbaar bij het opzetten en runnen van een ZHI en hoewel er online veel informatie te vinden is over ervaringsdeskundigheid geven we hier voor de volledigheid een korte toelichting op het begrip.

INLEIDING

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

WAAROM EEN ZHI?

ZELFREGIE- EN HERSTELINITIATIEVEN

ZHI zijn initiatieven door en voor mensen met een psychische en sociaal-emotionele kwetsbaarheid, waar sociale participatie, maatschappelijke participatie en ontplooiing en methodische zelfhulp een plek krijgen.

Mensen willen hun eigen leven leiden. Het VN Verdrag Handicap¹ onderstreept dat dit niet alleen een wens is, maar dat alle mensen er recht op hebben. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de kwaliteit van leven en maatschappelijke participatie van mensen met een psychische kwetsbaarheid ver achterblijft bij die van de algemene bevolking en dat onder andere de eenzaamheidsproblematiek groot is (zie bijvoorbeeld de Landelijke Monitor Ambulantisering²). Een psychische kwetsbaarheid kan ontstaan door bijvoorbeeld een (psychiatrische) aandoening of door sociale of emotionele problemen.

Vanuit de cliëntenbeweging zijn er, als reactie op ervaren tekorten in de zorg en ondersteuning en als aanvulling daarop, eigen maatschappelijke initiatieven opgekomen waar mensen met een psychische kwetsbaarheid met onderlinge steun hun leven weer oppakken: zelfregie- en herstelinitiatieven.

ZHI zijn een nieuw type voorziening vanuit ervaringsdeskundigheid, die iets toevoegen aan bestaande voorzieningen. Zoals de naam al zegt

1 wetten.overheid.nl/BWBV0004045/2016-07-14#Verdrag_2

2 www.trimbos.nl/kennis/ambulantisering

ligt de focus op herstel en zelfregie. Een ZHI kan zorgen voor betere en effectievere inzet van zorg doordat mensen ook vanuit de ZHI aan hun herstel werken. Het kan ervoor zorgen dat mensen minder afhankelijk zijn van professionele zorg.

Vanuit ZHI wordt actief de verbinding met de samenleving gezocht. Medewerkers zijn zichtbaar in de wijk, nemen deel aan bijeenkomsten en bezoeken mensen thuis. Soms is er een café of dierenweide aanwezig om de buurt uit te nodigen om bij het centrum te komen. En ook kunnen behandelaars of begeleiders naar ZHI komen om hun cliënten te zien en te spreken.

Er wordt samengewerkt met collega-organisaties zoals de POH-GGZ, de Fact-teams, sociale wijkteams, de RIBW-instelling, de maatschappelijke opvang, buurthuizen, woningcoöperaties en de politie. Ook wordt vanuit zelfregie- en herstelinitiatieven voorlichting gegeven, bijvoorbeeld op scholen.

ZELFREGIE EN HERSTEL

Richting geven aan je eigen leven en vinden van een nieuwe balans na psychische ontwrichting.

Het begrip zelfregie verwijst naar het richting geven aan het eigen leven, juist ook wanneer iemand een beroep op anderen moet doen voor hulp of ondersteuning. Met herstel bedoelen we niet genezing van ziekte maar het vinden van een nieuwe balans na ervaringen van

INLEIDING ▶

**WAAROM
EEN ZHI?**

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

psychische ontwrichting. Herstel van perspectief op een betekenisvol leven, herstel van betekenisvolle rollen en activiteiten in het leven. In het herstelproces groeit iemand over de (vaak ernstige) gevolgen van bijvoorbeeld een psychiatrische aandoening heen en (her)ontdekt hij of zij de mogelijkheden voor een vervullend leven met of zonder de psychische problemen. Dit past ook in het concept van positieve gezondheid, waarbij de nadruk niet ligt op de afwezigheid van ziekte maar op het vermogen om met de fysieke, emotionele en sociale levensuitdagingen om te gaan en zoveel mogelijk eigen regie te voeren.³

AANBEVOLEN DOOR EXPERTS EN BELEIDSMAKERS

Zelfregie- en herstelinitiatieven worden in alle relevante beleidsadviezen genoemd en zijn niet meer weg te denken uit het palet van zorg en ondersteuning dat wij nastreven.

De ontwikkeling van ZHI in een regionaal netwerk van zorg was al in 2014 één van de aanbevelingen van het rapport 'Over de Brug'.⁴ In dit rapport is de mogelijkheid en de noodzaak tot veel meer herstel en participatie bij mensen met een ernstige psychiatrische aandoening voor het eerst krachtig naar voren gebracht. Een aanbeveling hieruit is dat er een verschuiving plaats zou moeten vinden van louter professionele zorg naar eigen kracht en zelfmanagement.

Ook de commissie Dannenberg adviseert in het rapport 'Van beschermd wonen naar een beschermd thuis' maximale ondersteuning en facilitering van zelfmanagement en informele zorg. Daarbij dient

3 [www.psychosenet.nl/hulp-en-herstel/](http://www.psychosenet.nl/hulp-en-herstel/wat-is-herstel/), [iph.nl/](http://www.iph.nl/), www.kenniscentrumphrenos.nl/kennisthemas/herstel-herstelondersteuning

4 www.kenniscentrumphrenos.nl/items/de-brug-pva-epa

gebruik te worden gemaakt van de kracht van ervaringsdeskundigen.⁵ De ervaringen op verschillende plekken in Nederland en in het buitenland wijzen uit dat zelfregie- en herstelinitiatieven een cruciale rol vervullen voor mensen met een psychische kwetsbaarheid. ZHI worden ook in het 'Bestuurlijk akkoord ggz'⁶ als thema benoemd in het kader van de regionale afspraken over beleid en financiering ten aanzien van integrale zorg. In de publicatie 'Vergezicht van de zorgverzekeraars op de geestelijke gezondheidszorg' uit 2020 wordt gesproken over een brede basis waarin zelfhulp (mensen helpen zoveel mogelijk zichzelf en elkaar) een belangrijke rol speelt.⁷

Deze ontwikkeling raakt aan verschillende beleidsterreinen waar gemeenten mee te maken hebben. Bijvoorbeeld als het gaat over mensen met verward gedrag,⁸ beschermd wonen en maatschappelijke opvang⁹ of als het gaat over mensen met een ernstige psychiatrische aandoening (EPA).

ZHI zijn per definitie georganiseerd door de mensen waar het om gaat, inhoudelijk en letterlijk dichtbij. Zo voorkomen laagdrempelige inloop en activiteiten door en voor mensen met een psychische kwetsbaarheid duurdere vormen van ondersteuning en zorg. Mensen blijven in contact,

5 vng.nl/files/vng/van-beschermd-wonen_20151109.pdf

6 www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/07/11/bestuurlijk-akkoord-geestelijke-gezondheidszorg-ggz-2019-t-m-2022

7 [assets.zn.nl/p/32768//files/De%20ggz%20in%202025%20-%20vergezicht%20van%20zorgverzekeraars%20op%20de%20geestelijke%20gezondheidszorg\(1\).pdf](http://assets.zn.nl/p/32768//files/De%20ggz%20in%202025%20-%20vergezicht%20van%20zorgverzekeraars%20op%20de%20geestelijke%20gezondheidszorg(1).pdf)

8 www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/geestelijke-gezondheidszorg/zorg-en-ondersteuning-voor-mensen-met-verward-gedrag, vng.nl/rubrieken/onderwerpen/verward-gedrag

9 vng.nl/rubrieken/onderwerpen/beschermd-wonen-maatschappelijke-opvang-en-ggz

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI?

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

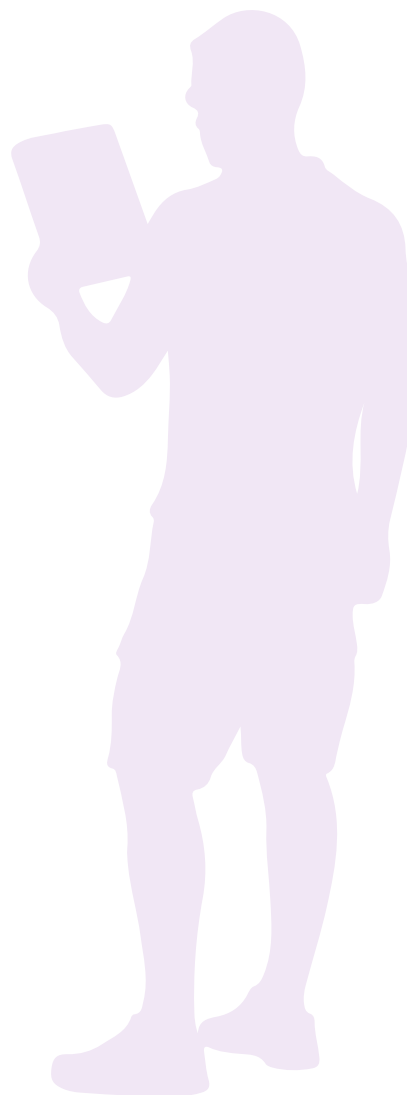
PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

vinden een luisterend oor en worden ondersteund in hun herstel. Zelfregie- en herstelinitiatieven passen hiermee uitstekend bij de ambities en doelstellingen (voorkomen en verplaatsen) van de 'Juiste zorg op de juiste plek'.¹⁰

Kortom, zelfregie-initiatieven zijn al geruime tijd onderdeel van de idealen van ondersteuning en zorg voor mensen met psychische kwetsbaarheid. Ze zijn onder verschillende namen bekend:

- **Zelfregie- en herstelcentra** ontstaan vaak in het sociaal domein op initiatief van ervaringsdeskundigen of naastbetrokkenen. De nadruk ligt bij deze initiatieven vaak meer op ontmoeting en weer meedoen. Deze initiatieven moeten ondernemerstaken zoals ICT, personeel, financiering en verantwoording meestal zelf organiseren.
- **Regionale Cliëntenorganisaties** zijn ontstaan vanuit de belangenbehartiging. Deze organisaties zijn soms uitgegroeid tot ontmoetingsplaatsen en plekken voor herstelactiviteiten en passen daarmee ook onder de paraplu van zelfregie- en herstelinitiatieven.
- **Herstelacademies** ontstaan doorgaans vanuit ggz-organisaties en werken op basis van peer support (gelijken steunen gelijken). Bij herstelacademies ligt de nadruk op ontwikkeling en scholing. De organisatie van waaruit zij zijn opgezet zijn vaak nog 'host' en ondersteunen hen in facilitair en financieel opzicht.

¹⁰ www.dejuistezorgopdejuisteplek.nl/over-ons

INLEIDING ▶

**WAAROM
EEN ZHI?**

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

ZHI NADER BESCHOUWD

BOUWSTENEN VOOR ZELFREGIE- EN HERSTELINITIATIEVEN

Zelfregie- en herstelinitiatieven kenmerken zich door drie bouwstenen.

Deze drie bouwstenen zijn in alle zelfregie- en herstelinitiatieven terug te vinden, ondanks verschillen in ontstaansgeschiedenis, naamgeving of op welke bouwsteen of activiteit eventueel de nadruk ligt:

- **Sociale participatie.** Activiteiten die hiermee samenhangen zijn bijvoorbeeld inloop, (maatjes)contact en ontspannende activiteiten zoals sport, creatieve workshops of samen koken.
- **Maatschappelijke participatie.** Bijvoorbeeld door het bieden van vrijwilligersplekken, werkprojecten en ondersteuning bij de stap naar werk.
- **Ontplooiing en methodische zelfhulp.** Activiteiten zijn bijvoorbeeld zelfhulp- en empowermentcursussen, herstelgroepen, lotgenotencontact en methoden tot zelfhulp zoals 'wellness recovery action plan' (WRAP), 'herstellen doe je zelf' en 'werken met eigen ervaring'.

De brochure 'Bouwstenen voor participatie en herstel'¹¹ is een inspirerende tool voor gemeenten en iedereen die geïnteresseerd is in,

¹¹ mindplatform.nl/media/4854/download/MIND%20Bouwstenen%20voor%20participatie%20en%20herstel_def.pdf?v=1

of te maken heeft met, een zelfregie- of herstelinitiatief. Daarin worden (1) de bouwstenen en voorbeelden van activiteiten die daarbij horen beschreven die in een ZHI aanwezig zijn, zoals hierboven beschreven. Daarnaast zijn er (2) bouwstenen die idealiter in elke regio aanwezig zijn en (3) bouwstenen voor een kansrijke context voor participatie en herstel vanuit zelfregie. Om al deze bouwstenen te definiëren is geïnventariseerd wat er aan initiatieven en activiteiten in de regio's en binnen zelfregie- en herstelinitiatieven aanwezig is.

WIE KOMEN ER?

Zelfregie- en herstelinitiatieven staan doorgaans open voor iedereen. Vanuit ZHI wordt meestal niet in categorieën gedacht. De initiatieven spannen zich actief in om te zorgen dat mensen die zich niet vanzelf thuis voelen in andere voorzieningen, zich hier wél welkom voelen en dat zij uitgenodigd en verleid worden om aan hun herstel te werken.

Zo heb je bijvoorbeeld mensen die na jaren van psychische ontwrichting in rustiger vaarwater komen en bij een ZHI komen voor contact met anderen, waar ze geaccepteerd worden zoals ze zijn. Ze komen eerst koffie drinken, dan koffie zetten en na een tijdje andere activiteiten volgen en (mede)organiseren, aan herstelcursussen deelnemen en groeien zo soms door naar vrijwilliger/medewerker.

Er zijn ook mensen die voor de behandeling van hun klachten tevreden zijn over de ggz, maar die daarnaast, voor het (her)vinden van hun kwaliteiten, een ZHI opzoeken. Of als de behandeling bij de ggz afgebouwd

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

**ZHI NADER
BESCHOUWD?**

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

wordt en ze een cursus 'herstellen doe je zelf' of andere herstelgerichte activiteiten willen volgen. Om hun leven weer op te pakken en steviger in hun schoenen te staan. Soms groeien mensen dan ook door tot ervaringsdeskundige en kunnen zij anderen ondersteunen bij hun herstel.

Sommige bezoekers hebben geen (goede) huisvesting, of hebben bijvoorbeeld geen verblijfsstatus of zitten om andere reden niet 'in het systeem'. Of ze zijn na een lange geschiedenis in zorg en opvang uit beeld geraakt bij hulpverleningsinstanties (zogenoemde zorgmijders). In ZHI vinden zij een laagdrempelige plek waar ze kunnen komen en waar ze van betekenis kunnen zijn, doordat ze hier gezien worden en een taak kunnen oppakken. Dit kan voor mensen een eerste stap zijn om hun leven op de rit te krijgen. Een ZHI biedt een kansrijke context voor herstel en zelfregie, het is aan de mensen zelf om die stap nemen.

Mensen met een psychische kwetsbaarheid zoeken ook contact met ZHI voor betekenisvolle stageplekken, vrijwilligerswerkplekken of betaald werk. In een andere werkomgeving zouden zij zich minder op hun plek of minder van betekenis voelen, omdat ze daar niet open durven zijn over hun ervaringen met psychische ontwrichting en herstel.

De diversiteit van mensen voor wie een ZHI een groot verschil kan maken is behoorlijk. Denk aan verschillen in IQ ('van LVB tot hoogbegaafd'), maar ook mensen met een migratieachtergrond, LHBTIQ of leeftijdsverschillen, bijvoorbeeld jongeren. Op welke groepen mensen een ZHI zich (vooral) richt kan verschillen, wel is het belangrijk om in de regio met samenwerkingspartners te kijken of er voor alle mensen een plek is waar ze terecht willen en kunnen voor zorg, ondersteuning en herstel.

DE WAARDE VAN ZELFREGIE- EN HERSTELINITIATIEVEN

De betekenis voor bezoekers is groot. De financiële baten zijn niet eenvoudig te onderbouwen, maar lijken tóch bewezen.

De betekenis van ZHI voor de deelnemers en bezoekers is groot. Vaak komen hier mensen die geen gebruik (meer) maken van het reguliere aanbod van zorg en welzijn in de regio. Sommige bezoekers ontdekken waar hun grenzen liggen of hoe zij een crisis kunnen zien aankomen, omdat zij hiervoor handvatten aangereikt krijgen. Anderen ervaren een grotere mate van eigenwaarde, zelfrespect en eigen regie, bijvoorbeeld doordat zij in een ZHI worden aangemoedigd de regie te nemen over hun herstel en door ervaringsdeskundigen hierin worden gefaciliteerd. Er worden stappen (klein of groot) gezet richting herstel en ontwikkeling. De meerwaarde van ZHI zie je terug in sociale participatie en zelfredzaamheid, maatschappelijke participatie waaronder (betaalde) arbeid, verminderd zorggebruik en verminderde overlast. Het Instituut voor Publieke Waarden (IPW) heeft hier onderzoek naar gedaan.¹²

Het uitdrukken van de financiële baten van publieke goederen is ingewikkeld. Het IPW heeft een kosten-baten analysetool¹³ ontwikkeld om ZHI handvatten te bieden om hun kosten en baten op een rij te zetten. Op basis van hun onderzoek komt het instituut uit op een voorbeeld- 'return on investment' (ROI) van 1,35. Dit rendement kan, afhankelijk van de situatie van een bepaald zelfregie-initiatief, hoger of lager uitvallen. De maatschappelijke Business Case van logeershuis

¹² mindplatform.nl/media/2667/download/De%20waarde%20van%20zelfregie%20en%20herstelinitiatieven%20FB1.pdf?v=1

¹³ De tool is te vinden op deze pagina: mindplatform.nl/project/programma-regie-in-de-regio-1

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD? ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

Frits (mei 2020) toont, naast de positieve effecten voor haar bezoekers, besparingen voor met name gemeente en verzekeraar aan, en in iets mindere mate ook voor woningcoöperaties en UWV.¹⁴ Een investering in zelfregie lijkt zeker ook financieel meerwaarde te hebben.

Verderop gaan wij in op financieringsmodellen, kwaliteitseisen en verantwoordingsmethoden van zelfregie- en herstelinitiatieven.

WAT IS ER VOOR NODIG?

Wil je een ZHI starten, dan heb je drie dingen nodig: een plek, ervaringsdeskundige medewerkers en experimenteer ruimte.

Een (eigen) plek

Zelfregie- en herstelinitiatieven zijn verschillend gehuisvest. Soms wordt er gebruik gemaakt van ruimten in een wijk- of buurtcentrum, soms huren ze een eigen pand. Het eerste heeft het voordeel dat het normaliseert: men gaat naar het buurthuis. Dat kan ten gunste van de laagdrempeligheid en bekendheid werken. Mixen van functies en voorzieningen stimuleert ook de efficiëntie omdat er minder gesegmenteerd gewerkt wordt, het kan zorgen voor doorstroom en samenwerking. Nadeel is dat er minder zeggenschap is over hoe en wanneer het ZHI open is, de uitstraling en het gebruik van de ruimte. Datzelfde geldt voor initiatieven die onderdeel uitmaken van een grote ggz-organisatie en die ruimten gebruiken van die 'moederorganisatie'.

Er zijn ZHI die grote gebouwen tot hun beschikking hebben en daar een veelheid aan activiteiten ontplooiën (fietsenwerkplaatsen, kringloopwinkels, dierenweiden, verhuur van (studenten)kamers...) die in een gedeelde accommodatie moeilijk te realiseren zouden zijn. De

mogelijkheden van een gebouw/locatie dragen idealiter bij aan de visie en werkwijze van ZHI; uitnodigend en laagdrempelig.

Medewerkers/ ervaringsdeskundigen

Een ZHI wordt voornamelijk gerund door ervaringsdeskundigen. De rol van medewerkers is het verleiden van de bezoekers/deelnemers om weer verbinding te maken met hun eigenheden, eigen kracht, kwaliteiten en wensen, hun persoonlijk perspectief en om mensen te ondersteunen om op basis daarvan hun eigen participatie- en herstelprocessen vorm te geven, op hun eigen tempo. Zie de bijlage van deze handreiking voor een nadere uitleg over ervaringsdeskundigheid. Er is een grote diversiteit aan functies, zoals inloopmedewerker, trainer, crisiskaartconsulent, respijtmeeuwker, maar ook projectleider en administratie/receptie medewerkers.

De medewerker hebben naast de ervaringsdeskundige competenties ook vaardigheden nodig zoals organiseren, timemanagement, boekhouding, samenwerken, ICT, verantwoording en PR. Voor onafhankelijke ZHI komt daar bij: kwaliteitsmanagement, personeelszaken, inkoop/aanbesteding, bedrijfsvoering, enzovoort. Maar ook: algemene kennis en begrip van de sociale kaart en context. Het is belangrijk om een variatie aan medewerkers en vaardigheden in huis te hebben om samen een zelfregie- of herstelinitiatief te runnen.

Vrijwilligers

Alle zelfregie- en herstelinitiatieven werken met een mix van vrijwilligers en betaalde medewerkers. De verhouding betaalde medewerkers/ vrijwilligers verschilt sterk tussen de initiatieven en we willen kort ingaan op de voor- en nadelen daarvan.

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

**ZHI NADER
BESCHOUWD?**

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

¹⁴ Contact: centrum-frits.nl

Het hoort bij ZHI dat je als het ware door kunt groeien van bezoeker tot deelnemer, tot initiatiefnemer van een activiteit of cursus, tot vrijwilliger, tot betaalde medewerker. Iedere nieuwe deelnemer is een potentiële collega, dat creëert gelijkheid én wederkerigheid. Zo maak je samen een zelfregie- of herstelinitiatief.

De inzet en belastbaarheid van vrijwilligers varieert sterk. De een komt een keer per week een activiteit draaien van twee uur, de ander werkt bijna fulltime mee. De een wil een contract, de ander wil zich liever niet vastleggen. De een wordt blij van het bijhouden van de kas, de ander van het geven van cursussen. Inherent aan het werken met vrijwilligers is dat er goede coördinatie, begeleiding en scholing aanwezig moet zijn, en dat vrijwilligers op hun eigen manier en tempo kunnen groeien. Dit laatste is wenselijk en tegelijk maakt het de eigen organisatie kwetsbaar doordat ervaren vrijwilligers vertrekken voor een (betaalde) baan elders. Je wilt een fundament van ervaren medewerkers kunnen behouden. Een goede mix van betaalde en vrijwillige medewerkers is daarom het meest duurzaam. Hoe de ideale mix eruit ziet kan per organisatie verschillen.

Experimenteerimte

Zelfregie- en herstelinitiatieven hebben ruimte nodig voor eigen ontwikkeling. Ze zijn bottom-up georganiseerd, waarbij niet de kaders centraal staan maar de weg die leidt tot participatie en actief burgerschap. Er is ruimte voor eigen verantwoordelijkheid en eigen initiatief voor iedereen die betrokken is, medewerkers en deelnemers/bezoekers. Fouten maken mag, net als bij alle innovaties.

In ZHI worden bestaande patronen en (machts)verhoudingen doorbroken om de idealen rond herstel en peer-support in de praktijk te brengen.¹⁵ Deze ruimte moet behouden blijven, onafhankelijk van de financiers of de opdrachtgevers van het zelfregie-initiatief.

15 Boumans, J. en Muusse, C. (2017) De herstelacademie: hype of een prachtkans voor empowerment? *Tijdschrift Participatie en Herstel* 2017, 01 via: www.epub.nl/tijdschriften/713/participatie-en-herstel-20171

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

**ZHI NADER
BESCHOUWD?**

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

HOE KUNNEN WE ZHI INBEDDEN?

POSITIONERING IN HET STELSEL

Mensen met een psychische kwetsbaarheid zijn gebaat bij een breed palet aan ondersteuning en zorg. Zo kan er een passend pakket gekozen worden bij wat er op dat moment nodig is. Soms is dat therapie, behandeling en medicatie, soms is dat coaching, dagbesteding en advies, en soms is dat ruimte voor ontmoeting en ontplooiing, of een combinatie van deze.

Geestelijke gezondheidszorg wordt geboden vanuit de Zorgverzekeringswet¹⁶, de Jeugdwet¹⁷ en de Wet langdurige zorg¹⁸. De zorg heeft een curatieve insteek en richt zich daarnaast op lichamelijke verzorging (bijvoorbeeld in de ouderenpsychiatrie) en het draaglijk maken van de gevolgen van de psychische problemen. Er wordt in de geestelijke gezondheidszorg toenemend herstelondersteunend gewerkt, waarbij de cliënt regie heeft over zijn of haar behandeling.

In het sociaal domein wordt er vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning¹⁹, de Jeugdwet²⁰ en de Participatiewet²¹ ondersteuning aan mensen met een psychische kwetsbaarheid geboden. De nadruk ligt hierbij op toegankelijkheid, zelfredzaamheid en participatie in de eigen leefomgeving.

16 www.denederlandseggz.nl/belangenbehartiging/zorg-en-financiering_wetten_overheid.nl/BWBR0018450/2020-01-01

17 wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2020-03-19

18 wetten.overheid.nl/BWBR0035917/2019-04-02#Hoofdstuk1, www.ciz.nl

19 wetten.overheid.nl/BWBR0035362/2020-01-01/, vng.nl/rubrieken/maatschappelijke-ondersteuning-en-zorg

20 www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdhulp/jeugdhulp-bij-gemeenten

21 www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/participatiewet

Zelfregie- en herstelinitiatieven hebben hun eigen plek binnen dat zorg- en sociale domein en onderscheiden zich van andere voorzieningen doordat zij voornamelijk door ervaringsdeskundigen gerund worden en zich richten op laagdrempelig "peer-to-peer" contact en herstel.

ZHI zijn vooral in het sociaal domein gepositioneerd, maar zitten in sommige gevallen dicht tegen de geestelijke gezondheidszorg aan. De ggz onderkent over het algemeen de waarde van zelfregie- en herstelinitiatieven, is in sommige gevallen opdrachtgever en/ of 'host' van een initiatief/herstelacademie of maakt bijvoorbeeld ervaringsdeskundigen die bij hen in dienst zijn vrij, zodat zij cursussen in het regionale ZHI kunnen geven.

Zorgverzekeraars kunnen ZHI financieel steunen, omdat zij belang hebben bij goede preventie en een verminderde zorgvraag. Uitdaging bij een ZHI vanuit een ggz-organisatie kan zijn dat het initiatief enerzijds een kritische aanvulling op de reguliere zorg vormt en haar soms ook wil veranderen, maar tegelijk onderdeel is van diezelfde ggz-organisatie.²²

De regionale samenwerking tussen zorgaanbieders, welzijnsorganisaties en ZHI is belangrijk om naar elkaar te kunnen verwijzen. Zodat mensen met een psychische kwetsbaarheid de optimale zorg en ondersteuning voor dat moment in hun leven kunnen kiezen.

22 Zie bijvoorbeeld Boumans, J. en Muusse, C. (2017) De herstelacademie: hype of een prachtkans voor empowerment? *Tijdschrift Participatie en Herstel* 2017, 01 via: www.epub.nl/tijdschriften/713/participatie-en-herstel-20171

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

**HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN?**

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

DE ROL VAN DE GEMEENTE

Vanuit de Wmo hebben de gemeenten de opdracht om zelfredzaamheid en participatie van mensen met een beperking te ondersteunen en daarbij gebruik te maken van de eigen kracht van mensen.

ZHI werken vanuit de eigen kracht van mensen en zijn daarom bij uitstek plekken van waaruit veel activiteiten en verbindingen georganiseerd kunnen worden om herstel, inclusie en participatie te bevorderen. Het ondersteunen van ZHI past dus uitstekend in de opdracht van de Wmo.

Wat kunnen gemeenten doen?

In kaart brengen

Gemeenten kunnen een begin maken door in kaart te brengen welke voorzieningen en activiteiten er in de regio aanwezig zijn om herstel en participatie vanuit zelfregie te bevorderen. Waar zijn nog gaten? Waar worden dingen dubbel gedaan? Wat is er nog nodig voor kwaliteit en duurzaamheid? Waar kan worden samengewerkt? De brochure **Bouwstenen voor participatie en herstel**²³ kan bij het in kaart brengen ondersteunen.

Oriëntatie en inspiratie

Een volgende stap is het op bezoek gaan bij bestaande initiatieven in andere gemeenten ter inspiratie, bij voorkeur samen met ervaringsdeskundigen en samenwerkingspartners uit de regio. Op de MIND Atlas²⁴ is een overzichtskaart met alle zelfregie- en herstelinitiatieven te vinden.

²³ mindplatform.nl/media/4854/download/MIND%20Bouwstenen%20voor%20participatie%20en%20herstel_def.pdf?v=1

²⁴ wijzijnmind.nl/mind-atlas

Ook in het boekje *Couleur Locale*²⁵ kan inspiratie opgedaan worden. Dit boekje brengt een aantal ZHI's voor het voetlicht.

Transformatie

Soms zien we dat er opdracht gegeven wordt om van een bestaande welzijnsorganisatie of dagopvang een ZHI te maken. Dit vergt een transformatie van aanbodgericht en sturing door professionals naar vraaggericht en sturing door ervaringsdeskundigen. Het is dan van belang om ervaringsdeskundigen de ruimte te geven om het echt opnieuw op te zetten. Alle partijen, oud-medewerkers en klanten moeten in het proces meegenomen worden om een dergelijke transformatie goed te laten verlopen.

Faciliteren en financieren

Om initiatieven kracht bij te zetten kan de gemeente faciliteren en ondersteunen. Bijvoorbeeld met (structurele) financiering. Om initiatieven de kans te geven een duurzame plek te verwerven zijn financiële afspraken voor minstens drie jaar nodig. Ondersteunen kan daarnaast met informatie, een ruimte om activiteiten te organiseren, bij het leggen van contacten of met (extra) subsidie voor een bepaalde activiteit. Zeker bij beginnende initiatieven gaat het vaak ook om kleine dingen, zoals verwijzen naar een zinvolle training van PGO-Support en daarbij het vergoeden (en eventueel voorschieten) van de reiskosten.

Contact houden

Als een zelfregie- of herstelinitiatief is opgericht, is het belangrijk dat gemeenten en initiatiefnemers elkaar kennen en contact blijven houden. Ga dan ook af en toe langs om te ervaren hoe het er aan toe gaat en hoe de bezoekers het beleven.

²⁵ mindplatform.nl/media/2991/download/Couleur%20Locale-Inspiratieboekje%20Zelfregie%20DEF.pdf?v=1

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN?

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

ONDERDEEL VAN DE REGIONALE SAMENWERKING TUSSEN GEMEENTEN EN ZORGVERZEKERAARS

De basis voor deze samenwerking ligt in de werkstructuur regionale samenwerking van VNG en ZN.

In het Bestuurlijk akkoord ggz wordt benoemd dat afspraken omtrent de financiering van ZHI deel uit kunnen maken van de regionale samenwerking tussen gemeenten en verzekeraars. Dit is cruciaal voor de financiering en een duurzame inbedding van ZHI in de zorg voor en ondersteuning van mensen met psychische kwetsbaarheid. In het Bestuurlijk akkoord staat letterlijk: "Gemeenten en zorgverzekeraars maken stapsgewijs regionaal afspraken over beleid en financiering ten aanzien van integrale zorg: maatschappelijke ondersteuning, publieke gezondheid, zorg, jeugdzorg, welzijn en preventie. [...] Deze afspraken zijn voor alle partijen belangrijk om hun verantwoordelijkheid te kunnen waarmaken. Qua proces en structuur wordt aangesloten bij hetgeen is afgesproken tussen ZN, VNG en VWS op de landelijke tafel 'samenwerkingsagenda', namelijk dat er gebruik wordt gemaakt van bestaande overlegtafels in de regio." En: "De volgende thema's kunnen, afhankelijk van de regionale situatie, aan de orde zijn: preventie en vroegsignalering, de aanpak van personen met verward gedrag [...] en de rol en bekostiging van herstelacademies en zelfregiecentra."²⁶

²⁶ Bestuurlijk Akkoord ggz, paragraaf 2. www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/07/11/bestuurlijk-akkoord-geestelijke-gezondheidszorg-ggz-2019-t-m-2022

Overigens wordt het belang van preventie, vroegsignalering, goede informatie, voldoende capaciteit en passende (acute) laagdrempelige hulp, door de coronacrisis ten tijde van het ontstaan van deze handreiking, nog eens extra benadrukt.²⁷

Een goede organisatie van de keten vergt soms ook een andere verdeling van de middelen. De huidige segmentering is niet bevorderlijk voor een duurzame financiering van ZHI. Een andere verdeling van middelen kan bijdragen aan de inbedding van zelfregie- en herstelinitiatieven in het palet van zorg, ondersteuning en de sociale basis.

KWALITEIT, FINANCIERING EN VERANTWOORDING VAN ZELFREGIE- EN HERSTELINITIATIEVEN: HOE TE KOMEN TOT LOKALE (ONTWIKKEL)AFSPRAKEN

Er is veel diversiteit in de grootte en verschijningsvorm van zelfregie- en herstelinitiatieven.

Zelfregie- en herstelinitiatieven zijn meestal 'algemene (voorliggende) voorzieningen' zoals bedoeld in de Wmo: voor iedereen toegankelijk zonder voorafgaand onderzoek naar de behoeften, persoonskenmerken en mogelijkheden van de gebruikers²⁸. De kenmerken van een algemene voorziening passen bij de vrije ruimte die ZHI bieden. Bezoekers/deelnemers kiezen zelf of, op welke manier en in welk tempo zij iets willen komen halen en/of brengen binnen het initiatief. Deze vrije ruimte brengt consequenties met zich mee ten aanzien van de wijze van begroten, registreren en verantwoorden, alsook de kwaliteit en hoe deze te bewaken.

²⁷ www.scp.nl/publicaties/publicaties/2020/07/07/verwachte-gevolgen-van-corona-voor-de-psychische-gezondheid

²⁸ wetten.overheid.nl/BWBR0035362/2015-01-01/1#Hoofdstuk1

INLEIDING ▶

WAAROM EEN ZHI? ▶

ZHI NADER BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE: ERVARINGS-DESKUNDIGHEID ▶

KWALITEIT

Een ZHI moet aan dezelfde kwaliteitseisen voldoen als andere partijen in de sociale basis. Bij kwaliteit draait het om de waarde – maatschappelijk en voor de bezoekers- die een initiatief creëert.

Kwaliteitssysteem

Een kwaliteitskeurmerk kan toegevoegde waarde hebben voor organisaties en gemeenten om inzichtelijk te krijgen wat kwaliteit inhoudt, hoe deze wordt gemeten en waar nodig te kunnen verbeteren.

Er zijn verschillende systemen die bijdragen aan het leveren van goede dienstverlening of ondersteuning. Gemeenten vragen de organisaties die zij financieren vaak om een keurmerk, al geldt dat vooral voor gecontracteerde en in mindere mate voor gesubsidieerde organisaties. Voorbeelden van kwaliteitssystemen zijn Iso-9001, HKZ, NEN-EN 15224 of gelijkwaardig.

Het is aan het betreffende zelfregie- of herstelinitiatief om te zoeken naar het meest passende systeem, zodat dit ook echt van toegevoegde waarde is en bijdraagt aan haar doelstellingen. Uiteraard vraagt het behalen van een keurmerk energie en financiële middelen. Het gaat om een terugkerende inzet van medewerkers en de inhuur van een certificeringspartij. Deze middelen moeten in de begroting van de organisatie worden opgenomen.

Startende initiatieven

Bij startende initiatieven ligt de focus en energie niet meteen bij het behalen van een kwaliteitskeurmerk. Er is al zoveel om aan te denken om überhaupt te kunnen starten. Toch is ook dan kwaliteit belangrijk. Om de startende zelfregie- en herstelinitiatieven een kans te geven om te slagen en te kunnen doen waar zij goed in zijn, kan een gemeente met een initiatief afspraken maken over kwaliteit (zonder keurmerk), of in een opbouwfase van een aantal jaren naar een kwaliteitskeurmerk of een andere passende vorm van kwaliteitsbewaking te komen.

Een initiatief zonder keurmerk zorgt er in ieder geval voor dat er een klachtenprocedure, een privacyregeling en een procedure vertrouwenspersoon komt.

Specifieke organisatie-eisen

Kwaliteit biedt kaders en helpt ook in het realiseren van de visie en missie van een organisatie. Kwaliteit helpt bij het veilig en adequaat werken binnen de organisatie. Belangrijke onderwerpen zijn onder andere het vorm geven van Arboretgeving (uitvoeren RI&E), SROI (Social Return on Investment) en AVG. Kwaliteit is een structureel en terugkerend onderwerp, op een manier die past bij het initiatief.

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

Naast de minimale procedures zoals hierboven genoemd zijn er in het kader van kwaliteit verschillende (wettelijke) eisen waaraan een organisatie moet voldoen:

1. Voor medewerkers in dienst van de organisatie is een voor de branche gangbare CAO van toepassing.
2. Vrijwilligersbeleid waarin de continuïteit, kwaliteit van de ondersteuning, veiligheid, deskundigheid en waardering vrijwilligers wordt gewaarborgd.
3. Betaalde en vrijwillige medewerkers die vanuit een ZHI inwoners ondersteunen, beschikken over een verklaring omtrent gedrag (VOG) als bedoeld in artikel 28 van de wet justitiële en strafvorderlijke gegevens. Deze VOG is niet ouder dan 3 jaar.
4. De organisatie beschikt over voldoende ervaren, gekwalificeerde beroepskrachten om gebruikers van de voorziening adequaat en veilig te begeleiden en/of te ondersteunen, passend bij de complexiteit en aard van de problematiek van betreffende gebruiker van de voorziening.
5. Het initiatief regelt medezeggenschap voor haar deelnemers, vrijwilligers en/of beroepskrachten passend bij de grootte van het initiatief en de diensten die het zelfregie- of herstelinitiatief levert. De medezeggenschap is erop gericht dat de gebruikers van de voorziening al in een vroeg stadium kunnen meepraten en zo mogelijk meebeslissen over het beleid en de ondersteuning die de voorziening biedt.

FINANCIERING EN BEGROTING

Door hun diversiteit passen zelfregie- en herstelinitiatieven in de regel niet binnen de standaard maatwerk financieringssystematiek die gehanteerd wordt. De meest werkbare bekostigingswijze is op basis van een op de situatie afgestemde lumpsum (subsidie)begroting gebaseerd op afgesproken prestaties als openingsuren, aantal bezoekers, soorten activiteiten, maar ook op minder kwantitatieve gegevens zoals de bijdrage aan leefbaarheid in de buurt of welzijn van mensen.

De meest voorkomende financiering vindt plaats vanuit de gemeente. Soms dragen ggz- en welzijnsorganisatie uit de regio bij. Financieel en/of door bijvoorbeeld ruimte of medewerkers beschikbaar te stellen. Financiering kan ook binnen een gecontracteerde relatie met beschikkingen, voordeel daarvan is vaak de toeleiding omdat dan beter wordt samengewerkt met de zorgaanbieders. Een combinatie van maatwerk/subsidie en WLZ kan ook. Het is ook belangrijk om afspraken over de financiering van zelfregie- en herstelinitiatieven terug te laten komen in de regionale afspraken van gemeenten en zorgverzekeraars.

Voor het maken van een begroting dienen de onderstaande kostendragers meegenomen te worden. Per onderdeel is aangegeven waar hierbij zoal aan gedacht dient te worden. Dit kan uiteraard aangevuld worden met mogelijk ontbrekende items. Houd bij het maken van een begroting rekening met een marge van tussen de 1 à 2%, zodat er (in overleg met de gemeente) enige reserve opgebouwd wordt. Hiermee kunnen bijvoorbeeld innovatieve ontwikkelingen of tegenvallende resultaten bekostigd worden.

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

**HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN?**

PRAKTIJK-
VOORBEEDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

Personeel

Kosten voor de medewerkers, naast salariskosten ook opleidings- en (team)begeleidingskosten, reiskosten, Arbokosten, ziektevervangingskosten en dergelijke; Kosten management, ondersteuning, administratie en verantwoording;

Kosten voor (medewerkers) management, HR, secretariaat, administratie, accountant, planning en control, kwaliteit/ beleid, Raad van Toezicht.

Huisvesting

Huur/hypotheekkosten en GWL kosten en overige huisvestingskosten als inrichting, veiligheid, schoonmaak en onderhoud.

Vrijwilligers

De kosten bestaan uit de vrijwilligersvergoedingen en overige onkosten als opleidingskosten en reiskosten.

Activiteiten

Kosten voor de diverse activiteiten die ondernomen worden. Bijvoorbeeld de koffie- en maaltijdkosten, maar ook de kosten voor groepen en hobbymatige activiteiten.

ICT/applicatie kosten

Kosten voor een elektronisch registratiesysteem, financiële/ boekhoudkundige systemen en computers met toebehoren, onderhoud en licenties. Denk ook aan kosten voor het in

bruikleen kunnen geven van middelen voor het volgen van online cursussen en aanbod, zoals tablets of smartphones.

Organisatiekosten

Kosten voor zaken als communicatie, telefoon, lidmaatschappen/contributies, verzekeringen, drukwerk, kantoorartikelen.

Overig

Onder andere afschrijvingskosten

VERANTWOORDING

ZHI moeten, net als iedere zorg- en welzijnsaanbieder, verantwoorden dat zij de prestaties die aan de subsidie ten grondslag liggen behalen.

Het bieden van een kansrijke context voor participatie, zelfregie en herstel voor mensen voor wie dit verre van vanzelfsprekend is, laat zich lastig in concrete resultaten vangen. Het 'weer meedoen' en (her)vinden van zelfregie en herstel zijn langdurige processen en de meerwaarde hiervan kent geen eenduidige vertaling naar de financiële baten.

Omdat deelnemers van ZHI zelf hun doel, route en tijd bepalen, kunnen de initiatieven hun werk niet verantwoorden op de manier zoals maatwerkvoorzieningen en DBC's verantwoord worden. Over de specifieke verantwoordingsvereisten worden (lokale of regionale) afspraken gemaakt met de betreffende financier. Voorbeelden van kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren zijn:

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

**HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN?**

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

Kwantitatief

Over de voorziening in relatie tot de mensen die er gebruik van maken:

- het aantal uren openstelling - het aantal bezoekers/deelnemers
- het aantal cursussen/herstelgroepen - het aantal cursisten/deelnemers
- het aantal activiteiten/projecten - het aantal deelnemers
- het aantal vrijwilligers

Over de mensen die gebruik maken van de voorziening:

- verdeling man/vrouw
- verdeling in leeftijdsgroepen
- verdeling naar aantallen vaste bezoekers en onregelmatige bezoekers
- (globale) herkomst naar regio
- of er gebruik gemaakt wordt van andere voorzieningen (en welke)

Kwalitatief

Hiermee bedoelen we een verantwoording in narratieve vorm. Bijvoorbeeld door geanonimiseerde interviews met bezoekers. Of bezoekers beschrijven zelf hun ervaringen en willen hun verhaal in de verantwoording delen.

Met financiers wordt afgesproken om ieder jaar een x-aantal interviews of verhalen in de verantwoording op te nemen. Financiers kunnen ook op werkbezoek komen om een beeld te krijgen.

Ontwikkelingen ten aanzien van verantwoording

Het beschrijven van persona's is een opkomende methodiek waarmee het proces, de werkwijze en resultaten van te onderscheiden groepen inzichtelijk gemaakt kan worden. Daarnaast wordt er soms zichtbaar gemaakt wat bezoekers komen halen en/of brengen en hoe dit zich in

de tijd ontwikkelt (bijvoorbeeld aan de hand van het Participatiepalet²⁹). In samenwerking met partners en gemeente op wijkniveau de leefbaarheid/inclusie in kaart brengen.

Overig

Andere items waar zelfregie- en herstelinitiatieven over verantwoorden:

- Het aantal samenwerkingspartners en -activiteiten lokaal/regionaal
- De wijze en mate van deskundigheidsbevordering van de medewerkers
- Het aantal incidenten en hoe deze zijn opgepakt
- Trends en ontwikkelingen: binnen de voorziening en binnen het lokale/regionale netwerk

²⁹ participatiepalet.nl

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Om de samenwerking en onderlinge afhankelijkheid van ZHI en gemeente te illustreren geven we hier een aantal praktijkvoorbeelden. Zowel van succesvolle samenwerkingen maar ook van regio's waar de samenwerking niet goed verliep. Van de laatste hopen we te kunnen leren om dergelijke situatie in de toekomst te kunnen voorkomen.

Hieronder noemen we enkele voorbeelden met een variatie in grootte, in de ontwikkelfase waarin zij zich bevinden en locatie. Voor een overzichtskart met alle zelfregie- en herstelinitiatieven zie de MIND Atlas³⁰ en voor meer inspirerende voorbeelden van ZHI zie het boekje Couleur Locale.³¹

EEN PLEK WAAR MENSEN KUNNEN EN MOGEN MEEDOEN: STICHTING STADSKAMER

Stichting Stadskamer is in 2014 ontstaan vanuit 3 initiatiefnemers met de visie dat het anders kon in herstel en meedoen. Kern van deze visie was en is meer eigen regie en eigenaarschap voor mensen op dagbestedingsplekken, zo toegankelijk mogelijk, het liefst zonder drempels. De Stadskamer biedt ruimte aan bewoners om naar eigen behoefte mee te doen. De werkwijze is het verbinden van mensen en ideeën. Hoe? Door te verwelkomen, verleiden, faciliteren en verbinden van (kwetsbare) mensen. De uitgangspunten zijn: Vertrouwen en samen sturen, risico's (durven) nemen en focussen op wat je kunt. Voorliggend zijn er geen beperkingen of indicaties, daardoor is iedereen welkom en kan iedereen zich bij de Stadskamer ontwikkelen.

³⁰ wijzijnmind.nl/mind-atlas

³¹ mindplatform.nl/media/2991/download/Couleur%20Locale-Inspiratieboekje%20Zelfregie%20DEF.pdf?v=1

Dat alles is gestart in de gemeente Doetinchem. Gemeente en Stads-kamer zijn in dit avontuur samen opgetrokken. Vanuit vertrouwen hebben zij een innovatieve bottom-up organisatie ontwikkeld. Met de gemeente Doetinchem is er een meerjaren financieringsovereenkomst ontstaan. Naast Doetinchem kwamen vrij snel de gemeenten Oost-Gelre en Montferland met de vraag of ook daar iets georganiseerd kon worden. Daar zijn vervolgens mooie kleinschalige Stads- en Dorps-kamers ontstaan. Allen met een eigen lokale kleur.

Zie ook www.stadskamer.com

Intussen is er hard gewerkt aan een goede methodiek: "route van de vraag" en hebben zij vrij snel het iso-9001 certificaat met betrekking tot kwaliteit kunnen behalen. Er heeft een verschuiving plaats gevonden van duurere WMO-maatwerk trajecten naar voorliggend.

Het is niet heel eenvoudig om vanaf bijna niets een nieuwe organisatie op te starten. De Stadskamer krijgt vanuit het hele land regelmatig vragen voor ondersteuning of een kijkje bij hen in de keuken. Inmiddels is er een concept ontwikkeld dat de Stadskamer aanbiedt in franchise. Dit is interessant voor gemeenten en/of initiatiefnemers. Je kunt daarbij gebruik maken van de ervaring en know how van een succesvol initiatief, maar met de lokale smaak en energie van de eigen gemeente. Voor meer informatie over de mogelijkheden neem contact op via info@stadskamer.com.

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

**PRAKTIJK-
VOORBEELDEN**

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

100% GERUND DOOR PEERS: ENIK RECOVERY COLLEGE

Enik Recovery College is een van de eerste herstelacademies in Nederland. De basis van het centrum voor scholing en persoonlijke ontwikkeling is peersupport. Enik Recovery College heeft vijf jaar geleden zijn deuren geopend en komt voort uit een jarenlang opgebouwde praktijk van peersupport, herstelondersteuning en cliëntenparticipatie binnen zorgaanbieder Lister. Uitgangspunt is het recht om er te mogen zijn, om je eigen verhaal te maken en je eigen weg te vinden. In het huidige centrum worden cursussen en trainingen geboden, en daarnaast is er ruimte voor ontmoeting en kunnen mensen werkervaring op doen als vrijwilliger. Enik Recovery College is voor meerdere jaren gecontracteerd door de gemeente Utrecht en heeft de opdracht om gelijksoortige initiatieven in de regiogemeenten van Utrecht te starten. De gesprekken daarover vinden plaats en in sommige regiogemeenten zijn al locaties in gebruik.
www.enikrecoverycollege.nl

ERVARINGSDESKUNDIGEN IN DE LEAD IN DE NOORD-VELUWE

De gemeente Harderwijk heeft op verzoek van ervaringsdeskundigen en betrokken organisaties de rol van opdrachtgever genomen om een regionaal Herstelcentrum te realiseren. De wens was om herstelinitiatieven in de regio op één plek te organiseren en bundelen, zodat iedere geïnteresseerde inwoner er op een laagdrempelige manier gebruik van kan maken. De gemeente heeft hier invulling aan gegeven door de ontwikkeling van het Herstelcentrum te initiëren en in handen te geven aan ervaringsdeskundigen (Platform Ervaringsdeskundigen in samenwerking met Ixta Noa). Door gebruik te maken van een op ervaringsdeskundigheid gebaseerde organisatie als host, met al haar expertise, kreeg het Herstelcentrum een solide fundament, terwijl

deze samenwerking ook de bodem van Ixta Noa zelf verstevigd. Het Herstelcentrum werkt samen met bestaande en betrokken organisaties. Voor alle betrokkenen was het een mooi en uitdagend proces om te komen tot een gedeelde visie en gezamenlijk organisatiekader. Hierbij waren ervaringsdeskundigen in de lead en hadden zij de ruimte om het Herstelcentrum in te richten.

Er staat nu een mooi startend, door de gemeenten en ZonMw gesubsidieerd, zelfregie/herstel-initiatief: Praktijkhuis Harderwijk
www.praktijkhuisharderwijk.nl

EXPERTISECENTRUM ERVARINGSDESKUNDIGHEID MARKIEZA

Markieza heeft een boeiende ontwikkeling doorgemaakt van een herstelwerkplaats binnen de ggz naar een zelfstandig expertise- en opleidingscentrum voor ervaringsdeskundigheid.

Ervaringsdeskundigen vanuit GGzE hadden de droom om een eigen organisatie op te richten met alleen ervaringsdeskundigen. In de verkenning naar mogelijkheden kwamen vragen op zoals, wat hebben we nodig? Dat waren dus ervaringsdeskundigen. En wie kan die opleiden? Nou dat kunnen wij zelf doen. En welke organisatievorm zou dan bij ons passen? Een coöperatie, want die draag je samen. En zo geschiedde. In 2013 werd de coöperatie opgericht.

Naast GGzE werden ook andere organisaties zoals Leger des Heils en Neos (organisatie voor maatschappelijke ondersteuning) lid. Er vond een verbreding plaats van zorg naar het sociaal domein. En later naar jeugd en naar participatie op de arbeidsmarkt. Markieza heeft een subsidierelatie met de gemeente Eindhoven voor het geven van herstelcursussen.

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

**PRAKTIJK-
VOORBEELDEN**

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

De ervaringsdeskundigen van Markieza ondersteunen en coachen mensen met een (psychische) kwetsbaarheid om ervaring en kennis om te zetten naar een kracht. Ook begeleiden zij zorgorganisaties en gemeenten in het proces naar herstelondersteunende zorg en de inzet van ervaringsdeskundigen.

Markieza is voortdurend in ontwikkeling. Zo is voor de opleiding van ervaringsdeskundigen, waarin Markieza al samenwerkte met de hogeschool Fontys en het Summa College, nu gestart met een samenwerking met LOI. Dit vraagt weer om heel andere competenties en werkvormen. Ook verkent Markieza de mogelijkheden om hun expertise rondom ervaringsdeskundigheid ook meer in te brengen in het bedrijfsleven. Concreet wordt er bijvoorbeeld een training bij de nationale politie gegeven om mensen op te leiden als buddy en voorlichter vanuit eigen ervaring. Dus politieagenten die heftige ervaringen hebben gehad en verwerkt, opleiden als buddy voor andere agenten.

Zie voor meer informatie over de organisatie de website van Markieza: www.markieza.org

ONDUIDELIJKHEID MET ALS GEVOLG SLUITING: ZRC VENLO

De onzekerheden rond de aanbesteding van de gemeente Venlo hebben ertoe geleid dat het Zelfregiecentrum in 2019 na bijna 12 jaar zijn deuren ging sluiten. Als eerste Zelfregiecentrum van Nederland kreeg het concept veel belangstelling en inmiddels ook navolging op andere plekken.

Met gemiddeld 700 unieke bezoekers per jaar wist het Zelfregiecentrum Venlo veel mensen te bereiken. Ook mensen die bij reguliere hulpverlening bekend staan als 'moeilijk bereikbaar'. Binnen het centrum werden jaarlijks meerdere herstelcursussen verzorgd; honderden cursisten behaalden een certificaat.

Vanuit het pionierswerk in Venlo en met de landelijke aandacht voor herstel en de opmars van het beroep van ervaringsdeskundige, groeiden de activiteiten van Stichting Zelfregiecentra NL in de regio. Naast het Zelfregiecentrum Venlo, vallen ook andere organisaties vanuit zelfregie onder deze stichting, bijvoorbeeld het Zelfregiecentrum Weert. Inmiddels werken er binnen de stichting 33 mensen waarvan 26 ervaringsdeskundigen.

"Om de sterke ontwikkelingen, kansen en groei in de regio te kunnen ondersteunen is het voor ons nu noodzakelijk om afscheid te nemen van een onderdeel waaraan momenteel erg veel onduidelijkheid kleeft. Voor een kleine organisatie als St. Zelfregiecentra NL is het huidige megaaanbestedingsproces van de Sociale Basis in Venlo en het gekozen tijdspad door gemeente Venlo inmiddels niet meer te overzien. Het vraagt te veel inzet en aandacht die inmiddels ten koste dreigt te gaan van medewerkers en van andere onderdelen binnen de stichting. Dat brengt te grote risico's met zich mee voor ons als gehele organisatie en is niet langer verantwoord. We hebben de afgelopen jaren onduidelijkheden rondom financiering weten te doorstaan en zijn –juist voor onze bezoekers– steeds doorgedaan. Maar soms moet je een deur dichtdoen, zodat andere deuren open kunnen blijven", aldus Sonja Visser.³²

Voor meer informatie over Stichting Zelfregiecentra NL: zelfregie.nl

32 mindplatform.nl/nieuws/zelfregiecentrum-venlo-sluit-de-deuren

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

**PRAKTIJK-
VOORBEELDEN**

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶

BIJLAGE: ERVARINGSDESKUNDIGHEID

In deze handreiking wordt veelvuldig gerefereerd aan ervaringsdeskundigheid. Omdat dit een pijler is van ZHI willen we het begrip ervaringsdeskundigheid hier – wellicht ten overvloede- toelichten.

Ervaringsdeskundigheid is het vermogen om, op grond van een eigen ervaring met psychische ontwrichting en herstel én het aanleren van professionele vaardigheden, ruimte te maken voor het herstel van anderen.³³³⁴

Ervaringsdeskundigen leggen vaak gemakkelijker contact, geven door hun eigen herstelproces hoop en kunnen met hun kennis van ervaringen met ontwrichting en herstel anderen steunen bij hun herstelproces. Ervaringsdeskundigen kunnen ook een belangrijke bijdrage leveren op strategisch niveau, zodat beleid steeds meer gaat aansluiten bij de behoeften van mensen met een psychische kwetsbaarheid.

Ervaringsdeskundigen op beleidsposities kunnen de sociale inclusie bevorderen, onder meer op het gebied van wonen, werken, gezondheidszorg, onderwijs, publieke media en sociale relaties. Door de ambulantisering³⁵ wonen er meer mensen met –deels ernstige- psychische aandoeningen in de wijken en we willen hen meer kansen op een zelfstandig, gezond, veilig, sociaal en maatschappelijk leven bieden.

33 www.vved.org/over-ons

34 www.kenniscentrumphrenos.nl/kennisthemas/ervaringsdeskundigheid

35 vng.nl/publicaties/van-beschermd-wonen-naar-een-beschermd-thuis-rapport-cie-dannenbergh, www.trimbos.nl/kennis/ambulantisering

Of iemand mee kan doen in de samenleving is niet alleen afhankelijk van de zelfredzaamheid van een persoon. Erbij horen, je welkom voelen, jezelf kunnen zijn, je thuis voelen, je onderdeel voelen van een breder sociaal verband waar je anderen kunt ontmoeten zonder je te hoeven aanpassen. Ervaringsdeskundigen kunnen erbij helpen om meer ruimte en begrip voor mensen met een psychische kwetsbaarheid in de samenleving te kweken.

Randvoorwaarden voor een goede inzet van ervaringsdeskundigen zijn dat er goede opleidingen zijn op verschillende niveaus.³⁶ Landelijk zijn er verschillende cursussen voor ervaringsdeskundigheid, maar ook MBO opleidingen zoals Howie the Harp, Begeleiders ggz met ervaringsdeskundigheid (BGE) en HBO opleidingen zoals de Associate Degree Ervaringsdeskundige in de Zorg en SPH met ervaringsdeskundigheid. Als je een opleiding ervaringsdeskundigheid wilt volgen moet je op dit moment vaak nog veel reizen. Er zijn maar een paar opleidingsinstituten die de opleidingen aanbieden. Meer opleidingsmogelijkheden door het hele land zouden wenselijk zijn. Ook voldoende goede stagemogelijkheden horen hierbij. Teams, leidinggevend en (stage)begeleiders moeten goed voorbereid zijn op dit voor hen vaak nieuwe type deskundigheid.

Daarnaast is het belangrijk dat de ervaringsdeskundigen hun ervaringsdeskundigheid op peil houden door middel van intervisie met collega-ervaringsdeskundigen. Specifieke aandacht is nodig

36 www.deervaringsdeskundige.nl/inzet-ervaringsdeskundigheid/scholing/scholing-ervaringsdeskundigheid.aspx

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

**BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID**

voor het werken als ervaringsdeskundige in een setting van niet-ervaringsdeskundigen, in het bijzonder als ook verwacht wordt dat de ervaringsdeskundige een bijdrage levert aan de omslag naar een nieuwe manier van werken bij zijn of haar collega's. Samenwerking met andere ervaringsdeskundigen, intervisie en coaching/ supervisie vanuit een ervaringsdeskundigheid, bijvoorbeeld uit een ander team/ organisatie, kunnen hierbij ondersteunen. Zorg- en welzijnsorganisaties moeten zelf ook een cultuuromslag maken om ervaringsdeskundigheid met succes te kunnen inzetten.³⁷

Het beroep heeft haar wortels in de ggz waardoor het in de beeldvorming nog vaak gaat over 'werken in de ggz' en ook over een beroep dat zich specifiek richt op mensen met psychische kwetsbaarheden. De inzet van ervaringsdeskundigen in het sociaal domein, onder andere binnen ZHI, kent inmiddels een eigen ontwikkeling met daarbinnen een verbreding van 'doelgroepen' en van doelen (naast herstel; meedoen en je van betekenis voelen).

Bij dit alles is het belangrijk om in het achterhoofd te houden dat ervaringsdeskundigen een beroepsgroep in ontwikkeling zijn. De pioniers en grondleggers van ervaringsdeskundigheid zijn bijvoorbeeld mensen uit de cliëntenbeweging die zelf geen opleiding 'ervaringsdeskundige' hebben gevolgd, simpelweg omdat deze er nog niet was. En ook mensen zonder opleiding tot ervaringsdeskundige kunnen hun ervaringskennis vaak op een goede manier inzetten.

³⁷ Zie bv www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2020-06/Ervaringswerk-in-het-sociaal-domein.pdf

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

**BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID**

COLOFON

Handreiking voor financiering en inbedding van zelfregie- en herstelinitiatieven

oktober 2020

Auteurs: Katinka Hellweg (projectmedewerker MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid), Everdien Boesveld (directeur bestuurder De Stadskamer), Gerard de Roos (directeur bestuurder Ixta Noa), Greetje Senhorst (projectleider MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid), Nynke van Zorge (senior beleidsadviseur Vereniging van Nederlandse Gemeenten) en Sonja Visser (directeur bestuurder Stichting Zelfregiecentra)

Medeauteurs: Jeroen Kwak (projectleider FAMEUS en logeershuis Frits en manager CVP Zorgbelang Brabant), Judith den Hartogh (beleidsadviseur Gemeenten Haarlem en Zandvoort) en Marga Vink (beleidsmedewerker maatschappelijke opvang Gemeente Utrecht)

Eindredactie: Nynke Geertsma (communicatieadviseur MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid)

Opmaak: Suggestie & illusie

Dit document is tot stand gekomen in samenwerking van MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en is financieel mede mogelijk gemaakt door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

INLEIDING ▶

WAAROM
EEN ZHI? ▶

ZHI NADER
BESCHOUWD ▶

HOE KUNNEN WE
ZHI INBEDDEN? ▶

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN ▶

BIJLAGE:
ERVARINGS-
DESKUNDIGHEID ▶